

University of Groningen

Het signaleren en aanpakken van onderpresteren op de basisschool

Van Batenburg, Theo

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2012

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Van Batenburg, T. (2012). *Het signaleren en aanpakken van onderpresteren op de basisschool*. (Kortlopend onderwijsonderzoek. PO), (Vormgeving van leerprocessen; Vol. 94). GION, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

*Vormgeving van
leerprocessen*

94

Het signaleren en aanpakken van onderpresteren op de basisschool

Theo van Batenburg

Het signaleren en aanpakken van onderpresteren op de basisschool

Theo van Batenburg

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Batenburg, Th. A. van

Het signaleren en aanpakken van onderpresteren op de basisschool.

Batenburg, Th. A. van 2012, GION: Gronings Instituut voor onderzoek van Onderwijs.

ISBN 97-890-6690-548-1

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave:

GION/RuG

Grote Rozenstraat 3, 9712 TG Groningen

Telefoon: 050 3636631

t.a.van.batenburg@rug.nl

Copyright © GION/RuG, 2012

Dit onderzoek is gefinancierd uit het budget dat het ministerie van OCW jaarlijks beschikbaar stelt aan de LPC ten behoeve van Kortlopend Onderwijsonderzoek dat uitgevoerd wordt op verzoek van het onderwijsveld.

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	7
1 Aanleiding	11
2 Signalering van onderpresteren	13
3 Onderzoeksopzet	17
3.1 Deelstudie 1 Leerkrachtoordeel en leerachterstanden	17
3.2 Deelstudie 2 Relaties NSCCT, leerkrachtoordeel en de niet methode gebonden toetsen uit het LVS	17
3.3 Deelstudie 3 Veel belovende initiatieven	18
4 Resultaten	19
4.1 Leerkrachtoordeel en leerachterstanden	19
4.2 De voorspelling van de leerkrachten en het profiel van de NSCCT voor het voorspellen van taal- en rekenachterstanden	22
4.3 Wat voor maatregelen nemen leerkrachten bij discrepanties?	25
5 Conclusies en aanbevelingen	27
Literatuur	31
Bijlage 1 Inschatting te verwachten prestatieniveau van de leerlingen	33

Woord vooraf

Het verbeteren van de taal- en rekenprestaties van leerlingen is een belangrijk onderwerp op de beleidsagenda van het ministerie van OCW. Doelen stellen, zicht hebben op leerresultaten, planmatig en resultaatgericht werken zijn volgens de onderwijsinspectie essentieel voor het bereiken van zo hoog mogelijke opbrengsten voor alle leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2010). In de praktijk blijkt dat leerlingen sterk verschillen in hun capaciteiten. Om planmatig en resultaatgericht te kunnen werken, is het van belang dat leerkrachten weten over welke capaciteiten hun leerlingen beschikken, zodat ze ongeveer weten welke prestaties ze zouden mogen verwachten. Gewapend met deze kennis is differentiatie in leerdoelen mogelijk en kan de leerkracht een onderwijsaanbod samenstellen dat aansluit bij de vermogens van de leerlingen. Maar wat zijn de capaciteiten van kinderen in een klas, hoe stel je dat vast en wat zijn haalbare leerdoelen voor de verschillende leerlingen in de klas? Dit zijn de vragen waar het volgens onderwijskundigen om draait in het huidige basisonderwijs (Blok & Breetvelt, 2002, Smeets & Rispens, 2008).

In dit onderzoek wordt nagegaan of leerkrachten meer gefocust kunnen worden op de leerprestaties van leerlingen wanneer zij die leren zien vanuit de potentiële mogelijkheden van leerlingen. Leerkrachten wordt gevraagd de uitslag van hun leerlingen op de Niet Schoolse Cognitieve Capaciteiten Test (NSCCT) te voorspellen. Vervolgens worden zij geconfronteerd met de feitelijk behaalde scores op deze test en met de schoolprestaties van de leerlingen. Voor sommige leerlingen zullen er grote verschillen zijn tussen de leerpotentie zoals met de NSCCT wordt vastgesteld en de feitelijke prestaties van leerlingen waarop leerkracht vaak hun oordeel baseren. Op de 17 scholen van Accrete (een vereniging van 17 scholen voor basisonderwijs in de Kop van Overijssel) wordt inmiddels al vijf jaar de NSCCT afgenomen en worden de leerkrachten gestimuleerd om de capaciteiten van hun leerlingen in te schatten. Met dit onderzoek hopen we dat leerkrachten een meer realistisch beeld krijgen van de mogelijkheden en feitelijke taal- en rekenprestaties van hun leerlingen. Een score op een taal of rekentoets moet niet geïnterpreteerd worden als iets dat vaststaat, maar dat veranderbaar is door goed onderwijs mits de leerling over voldoende potentieel beschikt.

Het onderzoek en deze rapportage waren niet mogelijk geweest zonder de betrokkenheid en inzet van dhr. Jan Spanjer, dhr. Peterjan Jansen, mevr. Hanneke Henneveld, de leerkrachten en interne begeleiders van Accrete, en dhr. drs. Jacob Raap van Centraal Nederland. Voor dit en voor de goede coöperatieve sfeer gedurende de uitvoering van het onderzoek wil ik hen hartelijk bedanken.

Groningen, juli 2012

Theo van Batenburg

Samenvatting

Voor basisscholen wordt het steeds urgenter om leerlijnen te ontwikkelen op basis van de in het referentiekader opgestelde fundamentele en streefniveau voor taal en rekenen. De scholen willen daarom weten wat de capaciteiten van de leerlingen zijn om goed hun ontwikkelingsperspectief te kunnen inschatten en hierbij aansluitend onderwijs te verzorgen. De NSCCT (Niet Schoolse Cognitieve Capaciteiten Test) is een test voor de onderwijspraktijk om een screening te doen van de capaciteiten van leerlingen. Deze test is geschikt om onderpresteren vroegtijdig op te sporen. Er is sprake van onderpresteren wanneer de schoolprestaties achterblijven bij de capaciteiten van de leerlingen en van overpresteren in het omgekeerde geval. De geleverde prestaties voor taal en rekenen kunnen op twee manieren worden verkregen namelijk via de inschatting van het prestatieniveau van de leerlingen door de leerkracht en via de scores van de leerlingen op landelijk genormeerde schoolprestatietoetsen. Vooral het vroegtijdig signaleren van onderpresterende leerlingen is belangrijk omdat de school dan nog tijd heeft om dit aan te pakken. De leerkrachten van de scholen van Accrete werken al ruim vier jaar met de NSCCT, maar het is onduidelijk hoe zij met de NSCCT-uitslag omgaan en voor welke aanpak zij bij onder- en overpresteren kiezen. Daarom zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1) Hoe komt het leerkrachtoordeel over onderpresteren tot stand en is dit oordeel valide?
- 2) Kunnen leerachterstanden voor taal en rekenen met de afzonderlijke subtests van de NSCCT beter worden voorspeld dan met de totale NSCCT score?
- 3) Wat is het verschil in inschattingen van de leerachterstand gebaseerd op de NSCCT-score enerzijds en de inschatting van het prestatieniveau door de leerkracht, en de toetsen uit het LVS van het CITO anderzijds?
- 4) Welke maatregelen worden er in de bestaande situatie op basis van de NSCCT genomen om onderpresteren tegen te gaan?

De eerste onderzoeksvraag is beantwoord door het leerkrachtoordeel tegen de uitslag van de NSCCT af te zetten. Leerkrachten blijken hun oordeel te baseren op de Cito-indeling in vijf groepen van A t/m E. Leerkrachten in groep 6 baseren zich ook op de NSCCT-uitslag in groep 4. In mindere mate baseren zij hun oordeel op eigen observaties van de leerling in de klas en de thuissituatie van hun leerlingen. Uit een vergelijking van de inschatting van leerkrachten met de feitelijke uitslagen van de NSCCT blijkt dat ze er vaak naast zitten. De inschatting van leerkrachten is matig valide. Mogelijk komt dit omdat leerkrachten vrij klakkeloos de Cito-indeling van

de toetsresultaten van leerlingen overnemen en die geven te weinig informatie over de cognitieve capaciteiten van de leerlingen zoals de NSCCT die meet. Bovendien verschilt de Cito-indeling van die van de NSCCT.

De tweede onderzoeksvraag is beantwoord door de verschillen tussen deze subtests met de algemene score aan de schooleindonderzoeken taal en rekenen te relateren. Deze verschillen vormen het profiel van de test, waarvan vaak gedacht wordt dat deze meer kijkt op specifieke capaciteiten. Gebleken is dat de waarde van het profiel zeer beperkt is. De totaalscore op de NSCCT is een voldoende indicatie van de capaciteiten van een leerling.

De derde onderzoeksvraag is beantwoord door de inschatting van leerkrachten te relateren aan de NSCCT, de technisch en begrijpend lezen toetsen en de rekentoetsen. Hieruit blijkt dat de NSCCT iets lager gecorreleerd is met deze toetsen dan de inschatting van de leerkracht. Leerkrachten letten bij het maken van hun inschatting vooral op begrijpend lezen, omdat het meer refereert aan denkcapaciteiten dan technisch lezen. Verrassend is het dat leerkrachten het meest letten op de rekenprestaties van leerlingen, mogelijk in de veronderstelling dat bij het oplossen van deze vragen ook een beroep wordt gedaan op het inzicht en denken van de leerlingen. De relatief hoge correlaties tussen de NSCCT en de rekenscores ondersteunen deze visie.

De vierde onderzoeksvraag is beantwoord door bij onderpresterende leerlingen na te gaan welke maatregelen zijn genomen. Er bleek bij Accrete een standaardaanpak te zijn voor onderpresteren. Hierin wordt met het hele team het functioneren van de onderpresterende leerling in de klas nader bekeken en wordt besproken wat de oorzaken zouden kunnen zijn, bijvoorbeeld door een dubblure, problemen met spellen, lezen of rekenen etc. Verder wordt bekeken of de stof op een andere manier kan worden aangeboden bijvoorbeeld door een compactere aanbieding van de oefenstof. Maar ook om extra stof zo mogelijk in compacte vorm eerder aan te bieden. Verder wordt de onderpresterende leerlingen aangesproken op deze nieuwe benadering om ze ervoor te motiveren. De leerkracht gaat na of de nieuwe aanpak werkt. Bij overpresterende leerlingen worden geen expliciete maatregelen genomen. Wel blijft de leerkracht goed opletten of deze leerlingen niet te veel hooi op hun vork nemen en zal eerder de werkdruk voor deze leerlingen laten afnemen.

Aanbevelingen

- Het gebruikte formulier met vijf categorieën (zie bijlage) is te grof en werkt in de hand dat leerkrachten klakkeloos de Cito-indeling overnemen. Daarom wordt aanbevolen een formulier met 10 categorieën in te voeren, waarbij de leerkrachten eerst wordt gevraagd hun leerlingen in de nu gebruikte categorieën in te de-

len en vervolgens binnen deze categorieën in twee groepen van oplopende capaciteiten. Door het aantal groepen te verdubbelen wordt het aantal niet opgespoorde onder en overpresterende leerlingen lager.

- De leerkrachten moeten vooraf goed duidelijk gemaakt worden dat het gaat om hun inschatting van de capaciteiten van de leerling bedoeld om hun onderwijs beter daarbij te laten aansluiten, zonder angst om bij veel onderpresterende leerlingen ‘afgerekend’ te worden.
- In de praktijk wordt het profiel van leerlingsscores, de verschillen tussen intelligentiefactoren van de NSCCT vaak gebruikt, dit profiel heeft nauwelijks meerwaarde ten opzichte van de algemene normscore en het interpreteren van het profiel wordt daarom afgeraden.
- Accrete heeft een standaardaanpak ontwikkeld over de signalering en aanpak van achterstanden. Deze aanpak is echter nog niet goed geïmplementeerd op alle scholen. Ook wordt nauwelijks gedocumenteerd hoe de implementatie verloopt en wat de resultaten zijn van de aanpak. Daarom wordt aanbevolen een trainingsprogramma te ontwikkelen waarbij leerkrachten leren om de aanpak juist uit te voeren, geregeld in te zetten en de resultaten te documenteren. Het programma moet de leerkrachten stimuleren om hun eigen indruk van de leerling te vergelijken met de uitslag van de NSCCT en de resultaten van taal en rekenen uit Parnassys en ze bewust maken dat zij het verschil kunnen maken. Dat kunnen ze doen door goed onderwijs te verzorgen en opbrengstgericht te werken met name in de basisvakken taal en rekenen.
- Leerkrachten blijken in een les vaak differentiatie in drie of vijf groepen leerlingen (drie volgens het Basis-, Herhalings- en Verrijkingsstofmodel of vijf volgens de Cito-indeling). Leerkrachten werken met vaste groepen binnen de klas omdat hen dat houvast geeft. De les heeft dan een vast patroon. Maar met de resultaten uit Parnassys en de scores van de NSCCT kunnen leerkrachten meer doen dan het werken met vaste groepen. Hen kan worden geleerd dat groepen samengesteld kunnen worden naar toetsscore en capaciteit. Wanneer leerkrachten worden getraind in de interpretatie van de scores uit Parnassys en NSCCT en mogelijke aansluitende aanpakken kunnen beter passende leerwegen te creëren. Daarom is onderzoek gewenst naar de training van leerkrachten in het analyseren van Cito-scores in combinatie met de NSCCT-scores. Van daaruit kan de leerkracht leren om een onderwijsaanbod samen te stellen uit de leermethodes.

- Alle Cito toetsresultaten worden in Parnassys opgeslagen. Het is aan te bevelen om ook de NSCCT-scores en het oordeel van de leerkracht hier in op te slaan.
- In Parnassys zou een procedure moeten worden ingebouwd waarmee de niet-methode gebonden toetsen kunnen worden afgezet tegen de NSCCT.

1 Aanleiding

‘Presteren naar vermogen’ is een breed gedragen streven van iedereen in het onderwijsveld, dat verre van gerealiseerd is omdat veel leerlingen juist onder hun vermogens presteren. Mulder, Roeleveld.& Vierke (2007) vinden dat in het basisonderwijs 12 à 18 procent van de leerlingen ruim onder zijn/haar intelligentiescore presteert, dat 15 procent gedurende de basisschool er in taal- en rekenprestaties substantieel op achteruit gaat, dat 4 à 6 procent een te laag schooladvies krijgt en dat 6 à 8 procent van de leerlingen achterblijft bij de inschatting van de mogelijkheden door de leerkracht. Verder blijkt dat jongens tweemaal zo vaak door de leerkracht worden gezien als onderpresteerders en dat jongens hun schooladvies minder vaak realiseren dan meisjes. Dit laatste geldt evenals voor leerlingen met laag opgeleide ouders in vergelijking tot leerlingen met hoger opgeleide ouders. Al met al zijn dit verontrustende cijfers die wijzen op de urgentie om onderpresterende leerlingen tijdig op te sporen en vervolgens te weten wat leerkrachten er aan kunnen doen zodat ze een betere opbrengst van hun onderwijs realiseren.

De opbrengst van het onderwijs wordt een steeds belangrijker element in de kwaliteitszorg van scholen, waarbij ze niet alleen worden gestimuleerd maar ook worden verplicht om opbrengstgericht te gaan werken. De inspectie van het onderwijs ziet toe op de hoeveelheid leerlingen die aan het eind van de basisschool het in de referentiekaders gestelde fundamentele en streefniveau hebben gehaald (OCW, 2009).

Sinds 1 augustus 2010 moeten de scholen voor basisonderwijs hun onderwijs verzorgen op basis van de referentieniveaus. Zij moeten voor de leerlingen van groep 8 een onderwijskundig rapport opstellen waaruit blijkt waar de leerling staat ten opzichte van de referentieniveaus. Aan het eind van de basisschool doen leerlingen een test waarmee hun schoolprestaties worden gemeten. Meestal is dit de Citotoets. Er wordt per 2013 een landelijke uniforme toets voorgeschreven die een basis- en streefniveau zal bevatten. Het beheersen van een bepaald niveau is van belang voor de vraag naar welke vorm van vervolgonderwijs een leerling kan doorstromen. Ook worden er toetsen gemaakt die tussentijds de vorderingen van de leerlingen op de verschillende referentieniveaus in beeld brengen. Dat wordt nu ook al gedaan met bijvoorbeeld de toetsen van het CITO LVS en een indeling naar niveau A, B, C, D of E. Vanaf 2013 wordt hier het referentieniveau van de leerling gekoppeld. Gewapend met deze informatie kan de leerkracht meer gerichte hulp en extra oefeningen

aanbieden. Het systeem waarmee dit gedaan gaat worden heet het leerling- en onderwijsvolgsysteem (LOVS).

De opdracht aan het onderwijsveld in deze context, is om zoveel mogelijk -eigenlijk alle- leerlingen op het basisniveau te brengen en de leerlingen die meer aankunnen op het streefniveau. Leerkrachten moeten er daarom voor zorgen dat hun leerlingen zich goed volgens het spoor van de leerlijnen, zoals die in de taal- en rekenmethodes zijn aangegeven, blijven ontwikkelen en geen achterstanden oplopen.

Het onderscheid tussen basis- en streefniveau gaat echter voorbij aan de veelal grote individuele verschillen in cognitieve capaciteiten tussen leerlingen in een klas, verschillen waarmee leerkrachten dagelijks geconfronteerd worden en rekening moeten houden. Hun missie is om alle leerlingen naar hun individuele mogelijkheden te ontwikkelen en dat is complexer dan voor 'normale leerlingen' de basisdoelen te realiseren en voor 'goede leerlingen' de streefdoelen. Leerkrachten dienen daarom op tijd te weten of hun onderwijs nog voldoende aansluit bij het cognitieve niveau van hun leerlingen en of het hen eventueel lukt om hier nog boven uit te komen. Daarom is een goede signalering van onderpresteren van groot praktisch belang voor de schoolleiding, leerkrachten en leerlingen. De schoolleiding kan daarmee een beter beeld krijgen van de opbrengst van het onderwijs, de leerkracht kan zijn aanpak gericht verbeteren en daar profiteert de leerling dan weer van.

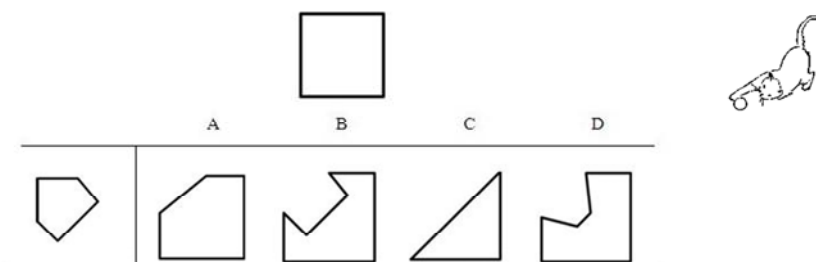
2 Signalering van onderpresteren

De NSCCT (Niet Schoolse Cognitieve Capaciteiten Test) is een test voor de onderwijspraktijk om een screening te doen van de capaciteiten van leerlingen (Van Batenburg & Van der Werf, 2004). Deze test is geschikt om onderpresteren vroegtijdig op te sporen. Er is sprake van onderpresteren wanneer de schoolprestaties achterblijven bij de capaciteiten van de leerlingen en van overpresteren in het omgekeerde geval. De geleverde prestaties voor taal en rekenen kunnen op twee manieren worden verkregen namelijk via de inschatting van het prestatieniveau van de leerlingen door de leerkracht en via de scores van de leerlingen op landelijk genormeerde schoolprestatietoetsen.

De NSCCT-uitslag is gekoppeld aan het oordeel van de leerkracht omdat de leerkracht de kwaliteit van het werk van de leerling het best kent. Verwacht mag worden dat de leerkracht de inschatting maakt op grond van zijn dagelijkse praktijk met de leerling. De leerkracht ziet hoe de leerling presteert op allerlei opdrachten en methode gebonden toetsen. Bovendien kent de leerkracht ook de thuissituatie van de leerling. Door de NSCCT te vergelijken met de Citotoetsen uit het leerlingvolgsysteem kan op verschillende momenten in de schoolloopbaan worden gesignaleerd of er, en zo ja bij welke vakken, discrepanties zijn ontstaan.

Taak 1 Vierkanten maken

Bij deze test zie je voor de streep telkens een vierkantje waar een stukje van af is. Het stukje dat er af is staat tussen de figuren achter de streep.

Figuur 1: Voorbeeld van een item uit een ruimtelijke subtest

De NSCCT heeft vijf subtests, waarvan er twee verwijzen naar ruimtelijke, een naar numerieke en twee naar verbale intelligentie. Van Batenburg & Van der Werf (2004) laten zien dat deze subtests verwijzen naar een gezamenlijke factor en daarom levert de NSCCT-afname alleen een algemene score op. Echter, veel mensen in het onderwijs merken dat de afzonderlijke scores op subtests hun inzicht in de capaciteiten van de leerling verhoogt en de sterkere en zwakkere kanten van een leerling uit het profiel halen. Mogelijk dat een profiel de diagnose van het onderpresteren kan verfijnen. Bijvoorbeeld een leerling heeft een gemiddelde score op de NSCCT maar valt erg uit in rekenen. Het blijkt dat de leerling in groep 4 binnen de NSCCT lager scoort in de ruimtelijke en numerieke tests dan op de verbale tests. Dit zou er op kunnen wijzen dat de leerling problemen heeft met getalbegrip en er is reden tot nader onderzoek naar fundamentele rekenproblemen.

Taak 3 Getallen invullen.

Hieronder staat voor de streep een rijtje getallen waarin steeds één getal is weggelaten. Het getal dat weg is, staat achter de streep.

Start taak 3								A	B	C	D
1.	10	11	12	-	14	15		16	13	1	31
2.	1	1	2	2	-	3	4	4	5	7	3
3.	9	8	-	6	5	4		7	5	9	10

Figuur 2: Voorbeeld van drie items uit een numerieke subtest voor groep 4

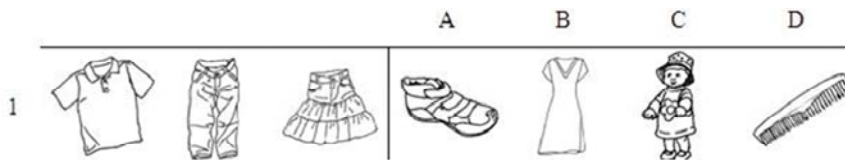
Scholen hebben vaak de ambitie onderwijs op maat te realiseren, m.a.w. onderwijs dat aansluit bij de individuele capaciteiten van leerlingen. Maar waaruit bestaat dit onderwijs? Leerkrachten hebben de afgelopen jaren onderpresterende leerlingen verschillend aangepakt (Reezigt, Houtveen & Van de Grift, 2002). Maar wat hun aanpakken inhouden, hoe die worden toegepast en hoe werkzaam ze zijn, is onduidelijk. Dat geldt eveneens voor de aanpak van boven verwachting presterende leerlingen. Hier op aansluitend zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1) Hoe komt het leerkrachtoordeel over onderpresteren tot stand en is dit oordeel valide?
- 2) Kunnen leerachterstanden voor taal en rekenen met de afzonderlijke subtests van de NSCCT beter worden voorspeld dan met de totale NSCCT score?

- 3) Wat is het verschil in inschattingen van de leerachterstand gebaseerd op de NSCCT-score enerzijds en de inschatting van het prestatieniveau door de leerkracht, en de toetsen uit het LVS van het CITO anderzijds?
- 4) Welke maatregelen worden er in de bestaande situatie op basis van de NSCCT genomen om onderpresteren tegen te gaan?

Taak 4 Welk plaatje hoort erbij?

Voor de streep zie je drie plaatjes die bij elkaar horen. Achter de streep zie je vier plaatjes waarvan er één (maar niet meer) hoort bij de drie figuurtjes voor de streep.

Figuur 3: Voorbeeld van een item uit een verbale subtest voor groep 4

3 Onderzoeksopzet

3.1 Deelstudie 1 Leerkrachtoordeel en leerachterstanden

De procedure om de leerachterstanden te bepalen behelst dat voorafgaande aan de afname van de NSCCT de leerkracht een inschatting maakt van de leerling prestaties op een normscore schaal (het leerkracht oordeel). Hierbij krijgt de leerkracht een omschrijving in een interval van normscores die vergelijkbaar is met een interval van intelligentiescores, bijvoorbeeld: ‘104 – 110 dit zijn leerlingen met behoorlijke mogelijkheden, ze hebben een goede kans om op de HAVO te komen’ (zie Van Batenburg & Van der Werf, 2004). De normscore-schaal loopt van 70 t/m 130 en wordt op deze manier in vijf oplopende intervallen beschreven. De leerkracht wordt gevraagd eerst een grove inschatting maken voor een van deze intervallen. Daarna is er gelegenheid om binnen een interval te nuanceren door de exacte score (bijvoorbeeld 107) aan te geven. Tijdens het onderzoek werd duidelijk dat de leerkrachten oordelen op een formulier met vijf oplopende intervallen en dat zij daarbinnen geen exacte score geven. Daarom kon alleen onderzocht worden hoe leerkrachten hun globale inschatting maken. Hiervoor zijn 13 leerkrachten geïnterviewd van 8 scholen van Accrete, 6 uit groep 4 en 7 uit groep 6. Gevraagd is aan te geven welke kenmerken leerlingen in de vijf intervallen hebben. Vervolgens is hen gevraagd om aan te geven hoe vaak hun oordeel al dan niet overeenkomt met de NSCCT-uitkomst. Daarna is nagegaan welke maatregelen leerkrachten voor individuele leerlingen hebben genomen wanneer er discrepanties tussen hun oordeel en de testuitslag zijn geconstateerd. In deelstudie 1 wordt de eerste onderzoeksvraag beantwoord.

3.2 Deelstudie 2 Relaties NSCCT, leerkrachtoordeel en de niet methode gebonden toetsen uit het LVS

In deze deelstudie wordt nagegaan wat de correlaties zijn tussen de NSCCT, het leerkrachtoordeel, de toetsen voor taal en rekenen uit het LVS en het schooleindonderzoek. Daartoe moeten verschillende data-banken gekoppeld worden. De NSCCT-gegevens en schooleindonderzoek gegevens zijn afkomstig van het datacentrum van Centraal Nederland, de leerkrachtoordelen zijn verzameld in het kader van dit onderzoek door Accrete en de toetsgegevens zijn afkomstig uit Parnassys het gebruikte

toetsgegevensopslagsysteem van Accrete. De NSCCT-meting in 2012 is via Accrete verkregen, deze bevat naast de versies voor groep 4 en 6 de nog niet op de markt gebrachte versies van groep 5 en 7. Het aantal leerlingen in de analyses varieert dus naar welke koppeling wordt gemaakt. Er is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van alle leerlingen. De exacte aantallen worden in de tabellen vermeld.

In de toetsbank van Centraal Nederland zijn NSCCT-gegevens van groep 6 van Accrete beschikbaar, samen met de scores voor taal en rekenen op het schooleindonderzoek. Deze gegevens bieden de mogelijkheid om te onderzoeken of het profiel van de scores op de ruimtelijke, numerieke en verbale tests een meerwaarde heeft bij het voorspellen van de scores op het schooleindonderzoek voor taal en rekenen. Wanneer er bij een testuitslag een groot verschil is tussen bijvoorbeeld numerieke en verbale intelligentie, kan dit bij de leerling op een specifieke aanleg duiden. De vraag wordt in hoeverre verschillen tussen de scores op de ruimtelijke, numerieke en verbale tests additionele waarde boven de algemene intelligentiescore bij het voorspellen van schoolresultaten. In deelstudie 2 worden de tweede en derde onderzoeksvraag beantwoord.

3.3 Deelstudie 3 Veel belovende initiatieven

Accrete heeft aan leerlingen die onderpresteren extra aandacht geschonken. Het is echter onduidelijk waaruit deze extra aandacht heeft bestaan en wat het resultaat hiervan is. Daarom wordt aan de hand van een lijst van 19 leerlingen die duidelijk onder hun capaciteiten presteren door interne begeleiders geïnventariseerd welke initiatieven door de leerkrachten zijn genomen en wat de resultaten hiervan zijn. In deelstudie 3 wordt de vierde onderzoeksvraag beantwoord.

4 Resultaten

4.1 Leerkrachtoordeel en leerachterstanden

Leerlingen moeten naar vermogen presteren, maar hoe signaleren leerkrachten leerlingen die onderpresteren? Hiertoe wordt op de scholen van Accrete sinds vier jaar de NSCCT in groep 4 en 6 afgenomen en wordt er voor de testafname aan leerkrachten gevraagd om een inschatting te geven van het te verwachten prestatieniveau van hun leerlingen op de NSCCT. Door deze leerkrachtinschatting te vergelijken met de testuitslag, worden mogelijke discrepanties zichtbaar. Wanneer bijvoorbeeld de leerling door de leerkracht lager wordt ingeschat dan de testuitslag aangeeft dan is er een discrepantie. Er wordt dan nagegaan in hoeverre de score op de NSCCT afwijkt van de score op de reken- en taaltoetsen. Er is wanneer de NSCCT hoger uitvalt vermoedelijk sprake van onderpresteren van de leerling. De leerkracht kan met deze kennis zijn onderwijs voor deze leerling aanpassen om daarmee mogelijk meer uit deze leerling te halen.

Signalering discrepanties tussen het leerkrachtoordeel en de NSCCT-testuitslag

Accrete heeft een inschattingsformulier ontwikkeld waarop de leerkracht zijn klas in 5 groepen indeelt (zie bijlage 1). De vijf groepen zijn:

- 1) Zwak NSCCT score tussen 70 en 85
- 2) Matig NSCCT score tussen 86 en 95 (beneden gemiddeld)
- 3) Gemiddeld NSCCT score tussen 96 en 103
- 4) Redelijk NSCCT score tussen 104 en 110(boven gemiddeld)
- 5) Goed NSCCT score tussen 111 en 130

Deze categorieën staan in de kop boven de kolommen van het formulier, waaronder de leerkracht de namen van de leerlingen invult. Met deze indeling in vijf groepen wordt sterk afgeweken van de in de handleiding van de NSCCT aanbevolen procedure die er op neerkomt dat leerkrachten de intelligentiescore van zijn leerlingen inschat. De indeling van Accrete geeft met 5 groepen slechts een zeer globaal beeld van het onder- en overpresteren uit de discrepanties met de NSCCT-uitslag. Dit kan leiden tot de situatie dat slechts 1 punt verschil in NSCCT-score juist op de scheidslijn tussen de groepen (bv. tussen 86 en 85) als discrepantie wordt gezien, terwijl een verschil van 15 punten (bv. tussen 70 en 85) dat niet is. De voorgeschreven procedure in de handleiding van de NSCCT geeft een veel genuanceerder beeld van discrepanties, maar leerkrachten geven aan dat ze hun leerlingen niet

genuanceerd op een intelligentie schaal kunnen indelen. Zij zijn gewend om, aansluitend bij de Cito-indeling, de leerlingen in vijf groepen in te delen, waarmee het risico dus groot is dat veel discrepanties niet ontdekt worden.

Waarop baseren leerkrachten van groep 4 en 6 hun inschatting en hulp aan leerlingen?

Om dit te achterhalen zijn er 13 leerkrachten van verschillende scholen van Accrete geïnterviewd. Met deze interviews is geprobeerd te achterhalen hoe vaak leerkrachten met discrepanties te maken hebben en welke maatregelen ze nemen om onderpresteren weg te werken.

De leerkrachten geven aan dat zij de Cito-indeling (E t/m A) in eerste instantie gebruiken om het inschattingsformulier van de NSCCT in te vullen, dus: Cito-E wordt de categorie 70-85 (zwak) van de NSCCT, D 86-95 (matig), C in 96-103 (gemiddeld), B (redelijk) in 104-110 en A-A+ in 111-130 (goed). Verder letten leerkrachten nog op een groot aantal aspecten die soms tot een andere inschatting leiden namelijk: is de leerling eerder blijven zitten, wat is de werk- of taakhouding van de leerling, wat zijn de prestaties op methodegebonden toetsen, in welke mate kunnen leerlingen zich op hun werk concentreren, wat is de hoeveelheid verlengde instructie en wat is de mate waarin een leerling onzeker of faalangstig is.

Bijvoorbeeld: Van een leerling die is blijven zitten, worden de capaciteiten vaak lager ingeschat en deze wordt hierdoor niet zo snel als onderpresteerder gesignaleerd. Een goede taakmotivatie is voor sommige leerkrachten een reden om leerlingen lager in te schatten op de NSCCT (de gedachte is: deze leerling werkt hard om gebrek aan capaciteiten te compenseren), hier vinden we daarom leerlingen die overpresteren. Weinig gemotiveerde leerlingen met een slechte werkhouding of kinderen die zich moeilijk kunnen concentreren zullen om deze reden onderpresteren.

Hoe zwakker de leerlingen presteren op de schoolprestatietoetsen des te vaker wordt verlengde instructie gegeven. Deze leerlingen komen in de lessen vaak aan de verlengde instructietafel na de groepsuitleg. Hoe vaker leerkrachten leerlingen aan de instructietafel zien des te zwakker ze worden ingeschat. Leerkrachten maken doorgaans geen gebruik van de discrepantie met de NSCCT maar kijken alleen naar de schoolprestaties op reken- en taaltoetsen. Leerkrachten passen hun hulp aan de fouten in het schoolwerk aan en houden geen rekening met de capaciteiten.

In groep 6 pakken leerkrachten soms de testuitslag van de leerlingen in groep 4 erbij. Ook wordt wel eens gekeken naar de scores op de M en E-momenten uit het LVS. Ontwikkelt de leerling zich wel redelijk binnen zijn E t/m A-groep? In Parnas-

sys kunnen zij naar de zogenaamde didactische leeftijd op de toetsen uit het LVS kijken. Deze maat drukt het niveau van de leerling uit t.o.v. het gemiddelde van de jaarklassen. In een enkel geval wordt ook de thuissituatie meegenomen bv. armoede, scheidingen etc. Maar al deze redenen laten onverlet dat de leerkrachten bij hun oordeel in uitgaan van de Cito indeling en daarop hun hulp aan individuele leerling- en baseren.

Er is nagegaan in hoeverre De Cito-indeling en de NSCCT-indeling overkomen. In tabel 1 worden de verschillen tussen deze indelingen en de toekomstige indeling van het Cito gepresenteerd. De niveaus worden naast de prestatieverdeling in procenten en de IQ-score range weergegeven. Wanneer bijvoorbeeld een leerling van Cito-E niveau heeft, behoort deze tot de 10% zwakst presterende leerlingen hetgeen overeenkomt met een IQ-score lager dan 83. Op analoge wijze heeft een zwakke leerling volgens het formulier van Accrete een verwacht IQ lager dan 86. Bij de nieuwe indeling van het Cito (V) is dat lager dan 88. De overige Cito-niveaugroepen kunnen op dezelfde manier begrepen worden.

Tabel 1: Drie verschillende indelingen

Cito Oud: niveau	Prestaties procenten	IQ-score benadering	Accrete-NSCCT	Prestaties procenten	IQ-score	Cito-nieuw	prestaties procenten	IQ-benadering
A	75-100	>110	Goed	77-100	>110	I	80-100	>113
B	50-75	100-110	Redelijk	62-77	104-110	II	60-80	104-113
C	25-50	90-100	Gemiddeld	38-61	96-103	III	40-60	97-103
D	10-25	83-90	Matig	16-37	86-95	IV	20-40	88-96
E	0-10	<83	Zwak	0-15	<86	V	0-20	<88

Uit de tabel blijkt dat de relatie tussen de verschillende niveau-indelingen niet eenduidig is naar de indeling in procenten en de daarmee corresponderende IQ-scores. Bijvoorbeeld: een leerling die in de positie is dat 87% van de andere leerlingen beter presteert (en 13% minder), valt in Cito-huidig in de D-groep, bij Accrete/NSCCT in de zwakke groep en bij de nieuwe Cito-indeling in V. Tabel 1 illustreert dat elke indeling in groepen zal leiden tot een foute signalering van onder- en bovenpresterende leerlingen. Dit probleem zou niet bestaan als de leerkrachten de exacte NSCCT-score zouden gebruiken om de discrepantie met de CITO-toetsen in te schatten. Als leerkrachten het schatten met exacte cijfers lastig en te tijdrovend vinden dan kunnen zij beter uitgaan van de scores op de NSCCT dan van hun eigen in-

drukken. Door klakkeloos de Cito-indeling op de NSCCT-indeling toe te passen omstaat een cirkelredenering die het herkennen van onder- en overpresteren in de weg staat.

4.2 De voorspelling van de leerkrachten en het profiel van de NSCCT voor het voorspellen van taal- en rekenachterstanden

Discrepanties tussen de voorspelling van de leerkrachten en de NSCCT scores van leerlingen

De leerkrachten hebben in vijf prestatieniveaus het NSCCT-niveau van de leerlingen ingeschat. Via Accrete zijn de testuitslagen van de NSCCT in de groepen 4 t/m 7 en de inschattingen van de leerkrachten (in 5 groepen) verkregen over deze leerlingen. De rangordecorrelatie tussen deze twee variabelen is $r = .52$. De NSCCT-uitslag en de inschatting van de leerkracht komt redelijk overeen, maar het is lang niet perfect. In tabel 2 wordt de inschatting gekruist met de NSCCT-uitslag.

Tabel 2: Het leerkracht oordeel en de NSCCT-uitslag (percentages)

NSCCT-uitslag							
Inschatting Leerkracht	Groep	zwak	matig	gemid- deld	redelijk	goed	N
	zwak	74	17	6	3	0	35
	matig	34	33	19	9	5	129
	gemiddeld	13	31	25	18	14	310
	redelijk	5	13	27	28	26	278
	goed	2	8	14	26	51	187
	N	129	195	205	193	217	939

Uit tabel 2 blijkt dat leerkrachten er vaak naast zitten. Wanneer twee of meer niveaus verschil als een duidelijk foute inschatting wordt beschouwd, dan zien we uit het verschil tussen de leerkracht inschatting en de NSCCT score:

- bij als zwak ingeschatte leerlingen blijkt 9% (6%+3%+0%) een betere NSCCT uitslag hebben dan de leerkracht inschat,
- bij matige leerlingen heeft 14% een betere NSCCT uitslag
- bij gemiddelde leerlingen eveneens 14% een betere NSCCT uitslag
- bij als goed presterend ingeschatte leerlingen blijkt 22% een duidelijk slechtere NSCCT-uitslag hebben

- bij redelijke presterende leerlingen heeft 18% een duidelijk slechtere NSCCT-uitslag
- bij gemiddelde leerlingen heeft 13% een duidelijk slechtere NSCCT-uitslag

Tabel 2 illustreert dan ook dat leerkrachten er met een goede signalering met behulp van de NSCCT (en niet met hun eigen inschatting) beter in staat zullen zijn om onder- en overpresterende leerlingen op te sporen.

Verbetering prognose leerresultaten met profiel interpretatie van de NSCCT

De NSCCT subtests verwijzen naar ruimtelijk, numeriek en verbaal inzicht. Dit zijn deelfactoren van intelligentie. Er zijn drie nieuwe variabelen gemaakt die het verschil tussen de factoren weergeven. Om de meerwaarde van deze verschillen te onderzoeken zijn twee regressie-analyses gedaan met de schooleindonderzoeken (in groep 8) in taal en rekenen als criteriumvariabelen en de algemene intelligentiescore in groep 6 naast de verschillen als voorspellers. In tabel 3 wordt het resultaat van deze stapsgewijze regressie-analyse samengevat. Deze analyse is gebaseerd op 402 leerlingen waarvan alle scores bekend zijn.

Uit de analyses blijkt dat voor taal het verschil tussen de verbale en numerieke subtests in groep 6 nog wat meer voorspelt dan de totale NSCCT toets voor de reken- en taalprestaties in groep 8. Het verschil binnen de NSCCT maakt dus de voorspelling van leerprestaties twee jaar later iets sterker. De multiële correlatie neemt toe van .52 naar .53, hetgeen een kleine verbetering is. Leerlingen die veel hoger op de verbale dan de numerieke tests scoren presteren relatief goed op het eindonderzoek taal. Voor rekenen was er geen effect van de verschillen van de NSCCT in groep 6 op de schoolprestaties in groep 8. De verschillen blijken bij rekenen de voorspelling van de NSCCT score dus niet sterker te maken. Blijkbaar zijn voor goede rekenprestaties de taalcapaciteiten van leerlingen even belangrijk als hun ruimtelijke en numerieke capaciteiten.

De conclusie is dat men het best de totaalscore van de NSCCT kan gebruiken omdat dit eenvoudig is en een sterke voorspelling geeft voor de taal- en rekenprestaties.

Stabiliteit NSCCT, de leerkrachtinschatting en toetsen uit het leerlingvolgsysteem Parnassys

Accrete heeft eind 2011 naast de NSCCT voor groep 4 en voor groep 6 ook de experimentele versies voor groep 5 en groep 7 afgenomen. Tussen de inschatting en de verschillende versies van de NSCCT zijn de onderlinge correlaties berekend, die in tabel 3 worden gepresenteerd, waarbij tussen haakjes het aantal waarnemingen staat.

Tabel 3: Simpele correlaties tussen inschattingen van leerkrachten en de feitelijke NSCCTscores

	Inschatting	NSCCT4	NSCCT5	NSCCT6	NSCCT7
Inschatting	1 (965)				
NSCCT4	.63 (631)	1 (856)			
NSCCT5	.63 (247)	.66 (217)	1 (247)		
NSCCT6	.65 (447)	.87 (471)	Geen data	1 (936)	
NSCCT7	.55 (239)	.64 (210)	Geen data	.64 (208)	1 (239)

Tussen de inschatting en de NSCCT is een duidelijk verband met pearson correlaties tussen de $r = .55$ en $r = .65$. De leerkrachten schatten de capaciteiten van hun leerlingen redelijk in, maar het verband is lang niet perfect. Hieruit blijkt weer dat leerkrachten er met de inschatting op het formulier met vijf categorieën vrij vaak naast zitten.

De correlaties tussen de NSCCT 4 tot 7 zijn vrij hoog ($r = .64$ tot $r = .87$). Dit duidt er op dat er door de jaren heen bij de leerlingen van groep 4 tot 7 steeds dezelfde factor (niet schoolse cognitieve capaciteit) is gemeten.

Relaties tussen de leerkrachtinschatting, NSCCT en de schoolvorderingentoetsen

De resultaten op schoolvorderingentoetsen worden geregistreerd in Parnassys. Deze zijn gekoppeld aan de NSCCT-data met daarin de inschattingen over de capaciteiten van de leerling door de leerkracht. In Parnassys worden per leerling alle toetsafnames binnen Accrete geregistreerd. Hieruit zijn drie deelgebieden geselecteerd namelijk de toetsen voor technisch lezen (AVI), de toetsen voor begrijpend lezen (Cito) en toetsen voor rekenen (Cito). Om de metingen vergelijkbaar te maken zijn ze op een intelligentie schaal gebracht, dit is een schaal met een gemiddelde waarde van 100 en een standaard deviatie van 15. De scores zijn per leerling en per meetmoment berekend, waardoor kan worden nagegaan hoe de leerling zich ontwikkelt op technisch en begrijpend lezen en op rekenen. Op ieder van deze meetmomenten kan aan de hand van de NSCCT worden nagegaan in welke mate de leerlingen zich conform hun capaciteit ontwikkelen. In hoeverre dit voor alle leerlingen goed verloopt blijkt uit de correlaties tussen de NSCCT en de toetsen op verschillende meetmomenten. Dit leidde echter tot een zeer groot aantal correlaties en daarom zijn de scores voor technisch en begrijpend lezen en rekenen gemiddeld. In tabel 4 worden de correlaties gepresenteerd met tussen haakjes het aantal waarnemingen.

Tabel 4: Correlaties schoolvordingen, inschatting en NSCCT

	Inschatting	Nscct4	Nscct5	Nscct6	Nscct7
Technisch lezen	.43 (627)	.25 (782)	.31 (215)	.29 (455)	.21 (208)
Begrijpend lezen	.51 (603)	.45 (753)	.47 (190)	.44 (457)	.35 (353)
Rekenen	.69 (631)	.59 (785)	.62 (217)	.64 (457)	.58 (210)

De leerkrachten hebben bij het inschatten van de cognitieve capaciteiten (NSCCT) beter het niveau van rekenen van leerlingen voorspelt ($r = .69$) dan het niveau van begrijpend lezen ($r = .51$) of technisch lezen ($r = .43$).

Kijken we naar de uitkomsten van de feitelijke NSCCT toets dan zien we dat de correlaties tussen deze toets eveneens hoger zijn voor de rekenvaardigheden van leerlingen dan voor de begrijpend en technisch lezen. Waarschijnlijk komt dit omdat rekenen meer relatie heeft met cognitieve capaciteiten dan begrijpend lezen waarin woordenschat en wereldkennis een belangrijke rol spelen naast het logisch kunnen denken. Technisch lezen is een vaardigheid die vanaf groep 4 niet sterk meer samenhangt met denken, maar vooral met het oefenen van routines. Het ligt dan ook in de lijn der verwachtingen dat de correlaties met capaciteiten van de NSCCT niet hoog zullen zijn.

4.3 Wat voor maatregelen nemen leerkrachten bij discrepanties?

Leerkrachten geven aan bij onderpresterende leerlingen de lat hoger te gaan leggen, meer van ze te verwachten en hogere eisen te stellen. Dit wordt met de ouders besproken en hen wordt gevraagd hun kind hierbij te helpen. De leerkracht neemt verder minder snel genoegen met het resultaat, bij het werken aan taken moeten onderpresteerders vaker fouten overmaken. Ze krijgen meer leerstof op een compactere manier aangereikt. Betere leerlingen die onderpresteren krijgen meer verdiepingsstof (levelwerk). De leerkracht tracht ze te motiveren om betere prestaties te leveren (prikkelen, uitdagen, aanspreken op hun prestaties).

Bij boven verwachting (over) presterende leerlingen wordt nagaan waarom de testuitslag zo onverwacht laag kon zijn, ze gaan na of er niet teveel van deze leerling wordt verwacht m.a.w. of die niet te vaak op z'n tenen loopt. Ze passen de leerstof iets meer af. Ze observeren de leerling en houden in de gaten welke behoefte aan instructie de leerling heeft.

Maatregelen aan de hand van concrete leerlingen

Uit de door Accrete verstrekte gegevens zijn 21 leerlingen geselecteerd die twee niveaus te laag zijn ingeschat, dit zijn leerlingen die duidelijk onderpresteren. De IB'ers van de desbetreffende scholen zijn benaderd om te achterhalen hoe de lage inschatting verklaard kan worden en welke maatregelen er zijn genomen en wat het resultaat hiervan was. Hieruit komt het volgende beeld naar voren. Leerlingen die te laag zijn ingeschat:

- Hebben gedoubleerd
- Zijn dyslectisch en/of dyscalculisch
- Vallen niet op vanwege rustig, bescheiden karakter
- Komen uit een milieu waar meisjes niet worden geacht te leren

De standaard aanpak voor gesignaleerde onderpresterende leerlingen is als volgt:

- De testuitslag en de inschatting wordt besproken in het team
- Van opvallende leerlingen worden de resultaten uit het leerlingvolgsysteem en het functioneren van de leerling in de klas zoals waargenomen door de leerkracht worden nader bekeken
- Met de leerkrachten wordt besproken of zij eventueel de afwijkende uitslag van NSCCT kunnen verklaren, nagegaan wordt of de leerling heeft gedoubleerd en of er sprake is van problemen met spellen, lezen of rekenen. Zijn deze problemen er niet dan wordt nagegaan of de leerling extra stof of stof op een andere manier kan worden aangeboden, bijvoorbeeld door de stof in een compactere vorm aan te bieden.
- Met de leerling wordt gesproken om nadere achtergrond informatie te verzamelen en om de leerling te motiveren voor de nieuwe aanpak
- In een gesprek met ouders wordt met hen besproken dat hun kind meer kan dan het laat zien en hoe het gestimuleerd kan worden om beter te gaan presteren
- De resultaten van deze leerlingen worden extra oplettend gevolgd, waarmee wordt nagegaan of de genomen maatregelen werken

Verder kwam uit gesprekken met schoolleiders naar voren dat de winst van het inschatten van de NSCCT-score op het formulier onder meer is dat leerkrachten zich meer gaan verdiepen in de resultaten van leerlingen uit Parnassys en zich daardoor bewust worden van mogelijke hiaten in hun aanpak en zich afvragen of hun onderwijs wel genoeg oplevert voor de desbetreffende leerling. Dit zou aanleiding kunnen geven om (nog) meer opbrengstgericht te gaan werken voor alle leerlingen (en niet alleen t.a.v. de zwakke). Voor sommige leerlingen kan dit leiden tot aanvullend onderzoek waarop een aangepaste leerweg, extra aandacht, extra programma's etc. gebaseerd zijn.

5 Conclusies en aanbevelingen

Onderpresterende leerlingen tijdig opsporen en aanpakken is nodig om een betere opbrengst van het onderwijs te realiseren. Scholen moeten er voor zorgen dat alle leerlingen zich ontwikkelen naar de capaciteiten die ze hebben. De NSCCT is ontwikkeld om scholen een verantwoorde inschatting van deze capaciteiten te geven. Leerkrachten kunnen daarmee nagaan in hoeverre hun onderwijs goed aansluit bij hun leerlingen. Bij leerlingen waar dit niet zo is moeten ze maatregelen treffen. Hierover zijn vier vragen gesteld.

De eerste onderzoeksvraag: “Hoe komt het leerkrachtoordeel over onderpresteren tot stand en is dit oordeel valide?”, is beantwoord door het leerkrachtoordeel tegen de uitslag van de NSCCT af te zetten, zo krijgen leerkrachten ook zicht op het onder- en overpresteren van hun leerlingen. Leerkrachten blijken hun oordeel te baseren op de Cito-indeling in vijf groepen van A t/m E die ze in Parnassys kunnen vinden. Leerkrachten in groep 6 baseren zich ook op de NSCCT-uitslag in groep 4. In mindere mate baseren zij hun oordeel op eigen observaties van de leerling in de klas en de thuissituatie van hun leerlingen. Uit een vergelijking van de inschatting van leerkrachten met de feitelijke uitslagen van de NSCCT blijkt dat ze er vaak naast zitten, de correlaties liggen tussen de .55 en .65. De inschatting van leerkrachten is matig valide.

Waarschijnlijk laten leerkrachten zich te veel leiden door de Cito-indeling van de toetsresultaten van leerlingen. Deze geven een indicatie van het prestatieniveau van leerlingen op een bepaald moment en in een specifiek vak. De CITO-niveaus geven te weinig informatie over de cognitieve capaciteiten van de leerlingen zoals de NSCCT die meet.

Een andere oorzaak van de lage validiteit van het leerkrachtoordeel is een statistische onvolkomenheid in de procedure van Accrete. De indeling in vijf groepen analoog aan de Cito-indeling maakt dat de grenzen tussen de categorieën ongelijk zijn, waardoor het gebruik van de Cito-indeling automatisch tot een foute classificering leidt voor de NSCCT en daardoor tot een verkeerd beeld van het onder- en overpresteren.

De tweede onderzoeksvraag: “Kunnen leerachterstanden voor taal en rekenen met de verschillende subtests van de NSCCT beter worden ingeschat dan met de test als geheel?” is beantwoord door de verschillen tussen deze subtests met de algemene score aan de schooleindonderzoeken taal en rekenen te relateren. Deze verschillen vormen het profiel van de test, waarvan vaak gedacht wordt dat deze

meer kijk geven op specifieke capaciteiten. Gebleken is dat het verschil tussen verbale en numerieke tests bijdraagt aan het voorspellen van het schooleindonderzoek in taal, maar deze bijdrage is minimaal van omvang. Aan het schooleindonderzoek in rekenen draagt het verschil tussen verbale en numerieke tests niet bij. De waarde van profielscores is dus zeer beperkt. Het heeft weinig zin voor IB'ers om het profiel te interpreteren. De totaalscore op de NSCCT is een voldoende indicatie van de capaciteiten van een leerling.

De derde onderzoeksvraag: "Wat is het verschil de NSCCT-score enerzijds en de inschatting door de leerkracht anderzijds en welke twee indicatoren voor cognitieve capaciteiten hangt meer samen met de scores van leerlingen op de CITO- LVS toetsen?", is beantwoord door de inschatting van leerkrachten te relateren aan de NSCCT, de technisch en begrijpend lezentoetsen en de rekentoetsen. Hieruit blijkt dat de NSCCT-scores iets lager gecorreleerd zijn met de toetsen uit het LVS dan de inschatting van de leerkracht. Technisch lezen is laag gecorreleerd met de NSCCT, hetgeen verwacht kan worden omdat deze vaardigheid vooral op routine en niet op denken berust. Toch letten leerkrachten hier wel enigszins op bij het maken van de inschatting van de leercapaciteiten van hun leerlingen. Meer letten ze op de scores op begrijpend lezen toetsen, hetgeen eveneens te verwachten was omdat begrijpend lezen meer refereert aan denkcapaciteiten dan technisch lezen. Verrassend is het dat leerkrachten kennelijk bij hun inschatting van de cognitieve capaciteit het meest letten op de rekenprestaties van leerlingen, mogelijk in de veronderstelling dat bij het oplossen van deze vragen ook een beroep wordt gedaan op het inzicht en denken van de leerlingen. De relatief hoge correlaties tussen de NSCCT en de rekenscores ondersteunen deze visie.

De vierde onderzoeksvraag: "Welke maatregelen worden genomen om onderpresteren tegen te gaan?" is beantwoord door bij onderpresterende leerlingen na te gaan welke maatregelen zijn genomen. Hieruit bleek dat er bij Accrete inmiddels een standaardaanpak is ontwikkeld voor leerlingen waarvan met de NSCCT is gesignaleerd dat ze onderpresteren. Hierin wordt de testuitslag en de inschatting besproken in het team, van leerlingen met discrepanties worden de resultaten uit het leerlingvolgsysteem en het functioneren van de leerling in de klas nader bekeken en met de leerkrachten wordt er besproken of zij de afwijkende uitslag van NSCCT kunnen verklaren bijvoorbeeld door een doublure, problemen met spellen, lezen of rekenen etc. Bij onderpresterende leerlingen wordt gekeken of de stof op een andere manier kan worden aangeboden bijvoorbeeld door een compactere aanbieding van de oefenstof. Maar ook om extra stof zo mogelijk in compacte vorm eerder aan te bieden. Verder wordt deze onderpresterende leerlingen aangesproken op deze nieuwe benadering om ze ervoor te motiveren. De leerkracht gaat na of de nieuwe aanpak

werkt. Bij overpresterende leerlingen worden geen expliciete maatregelen genomen. Wel blijft de leerkracht goed opletten of deze leerlingen niet te veel hooi op hun vork nemen en zal eerder de werkdruk voor deze leerlingen laten afnemen.

Aanbevelingen

- Het gebruikte formulier met vijf categorieën (zie bijlage) is te grof en werkt in de hand dat leerkrachten klakkeloos de Cito-indeling overnemen. Daarom wordt aanbevolen een formulier met 10 categorieën in te voeren, waarbij de leerkrachten eerst wordt gevraagd hun leerlingen in de nu gebruikte categorieën in te delen en vervolgens binnen deze categorieën in twee groepen van oplopende capaciteiten. Door het aantal groepen te verdubbelen wordt het aantal niet opgespoorde onder en bovenpresterende leerlingen lager. De indeling zou er als volgt uitzien: heel zwak NSCCT 70-78, minder zwak 79-85, heel matig 86-90, minder matig 91-95, onder gemiddeld 96-100, boven gemiddeld 101-103, net redelijk 104-107, iets boven redelijk 108-110, redelijk goed 111-120, en heel goed 121-130.
- De leerkrachten moeten vooraf goed duidelijk gemaakt worden dat het gaat om hun inschatting van de capaciteiten van de leerling bedoeld om hun onderwijs beter daarbij te laten aansluiten, zonder angst om bij veel onderpresterende leerlingen ‘afgerekend’ te worden.
- In de praktijk wordt het profiel van leerlingsscores, de verschillen tussen intelligentiefactoren van de NSCCT vaak gebruikt, dit profiel heeft nauwelijks meerwaarde ten opzichte van de algemene normscore en het interpreteren van het profiel wordt daarom afgeraden.
- Accrete heeft een standaardaanpak ontwikkeld over de signalering en aanpak van achterstanden. Deze aanpak is echter nog niet goed geïmplementeerd op alle scholen. Ook wordt nauwelijks gedocumenteerd hoe de implementatie verloopt en wat de resultaten zijn van de aanpak. Daarom wordt aanbevolen een trainingsprogramma te ontwikkelen waarbij leerkrachten leren om de aanpak juist uit te voeren, geregeld in te zetten en de resultaten te documenteren. Het programma moet de leerkrachten stimuleren om hun eigen indruk van de leerling te vergelijken met de uitslag van de NSCCT en de resultaten van taal en rekenen uit Parnassys en ze bewust maken dat zij het verschil kunnen maken. Dat kun-

nen ze doen door goed onderwijs te verzorgen en opbrengstgericht te werken met name in de basisvakken taal en rekenen.

- Leerkrachten blijken in een les vaak differentiatie in drie of vijf groepen leerlingen (drie volgens het Basis-, Herhalings- en Verrijkingstof-model of vijf volgens de Cito-indeling). Leerkrachten werken met vaste groepen binnen de klas omdat hen dat houvast geeft. De les heeft dan een vast patroon. Maar met de resultaten uit Parnassys en de scores van de NSCCT kunnen leerkrachten meer doen dan het werken met vaste groepen. Hen kan worden geleerd dat groepen samengesteld kunnen worden naar toetsscore en capaciteit. Wanneer leerkrachten worden getraind in de interpretatie van de scores uit Parnassys en NSCCT en mogelijke aansluitende aanpakken kunnen beter passende leerwegen te creëren. Daarom is onderzoek gewenst naar de training van leerkrachten in het analyseren van Cito-scores in combinatie met de NSCCT-scores. Van daaruit kan de leerkracht leren om een onderwijsaanbod samen te stellen uit de leermethodes.
- Alle Cito toetsresultaten worden in Parnassys opgeslagen. Het is aan te bevelen om ook de NSCCT-scores en het oordeel van de leerkracht hier in op te slaan.
- In Parnassys zou een procedure moeten worden ingebouwd waarmee de niet-methode gebonden toetsen kunnen worden afgezet tegen de NSCCT.

Literatuur

- Batenburg, Th. A. van & Werf, M. P. C. van der (2004). *NSCCT Niet Schoolse Cognitieve Capaciteiten Test*. GION, Groningen.
- Blok, H., & Breetvelt, I. (2002). *Adaptief onderwijs: betekenis en effectiviteit*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Inspectie van het Onderwijs (2010). *Opbrengstgericht werken in het basisonderwijs. Een onderzoek naar opbrengstgericht werken bij rekenen-wiskunde in het basisonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs
- Mulder, L., Roeleveld, J. & Vierke, H. (2007). *Onderbenutting van capaciteiten in basis- en voortgezet onderwijs*. [http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/311/documenten/onderbenutting van capaciteiten in basis en voortgezet onderwijs.pdf](http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/311/documenten/onderbenutting%20van%20capaciteiten%20in%20basis%20en%20voortgezet%20onderwijs.pdf)
- OCW (2009). Referentiekader taal en rekenen.
[http://taalunieversum.org/onderwijs/spelling/downloads/referentiekader taal en rekenen referentieniveaus.pdf](http://taalunieversum.org/onderwijs/spelling/downloads/referentiekader%20taal%20en%20rekenen%20referentieniveaus.pdf)
- Onderwijsraad (2007) Presteren naar vermogen (advies)
http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/310/documenten/presteren_naar_vermogen.pdf
- Reezigt, G., Houtveen, A. A.M., & Grift, W. van de (2002). *Ontwikkelingen in en effecten van adaptief onderwijs in de klas en integrale leerlingenzorg op schoolniveau*. Groningen: GION.
- Smeets E., & Rispens J. (2008). *Op zoek naar passend onderwijs. Overzichtsstudie van de samenhang tussen regulier en speciaal (basis)onderwijs*. Nijmegen: ITS

Bijlage 1 Inschatting te verwachten prestatieniveau van de leerlingen

Overzicht van groep: ____ datum: ____-____-____ Ingevuld door: _____

		NSCCT 96 – 103		
		gemiddeld		
	NSCCT 86- 95			NSCCT 104- 110
	beneden gemiddeld			boven gemiddeld
	matig			redelijk
NSCCT 70- 85				NSCCT 111- 130
zwak				goed

Opmerkingen: _____

Het signaleren en aanpakken van onderpresteren op de basisschool

Voor basisscholen wordt het steeds urgenter om de leerstof uit de taal- en rekenmethoden op het fundamentele of streefniveau aan te bieden. Om in te schatten tot welk niveau een leerling behoort is de NSCCT (Niet Schoolse Cognitieve Capaciteiten Test) ontwikkeld. Deze test screent de capaciteiten van leerlingen en vergelijkt ze met de inschatting hiervan door de leerkracht. Bij onderpresteren blijft de verwachting van de leerkracht achter bij de capaciteiten van de leerling, de leerling presteert op school slechter dan de testuitslag doet verwachten. Vooral het signaleren van onderpresteren vanaf groep 4 is belangrijk omdat er dan nog tijd is om de achterstanden aan te pakken. Met capaciteitsmetingen in latere leerjaren kan worden gemeten of de aanpak heeft gewerkt en de achterstanden zijn verdwenen.

Over het onderzoek

Leerkrachten zijn geïnterviewd om na te gaan hoe zij de capaciteiten van hun leerlingen inschatten, welk gebruik ze van de NSCCT maken en welke aanpak zij bij onderpresteren kiezen. De resultaten op lees- en rekentoetsen uit het leerlingvolgsysteem zijn gekoppeld aan de inschatting van de capaciteiten van leerlingen en de testuitslag van de NSCCT.

Uit de resultaten blijkt dat:

- leerkrachten de capaciteiten van hun leerlingen redelijk inschatten (correlatie = .52), maar van de als zwak ingeschatte leerlingen haalt 9% een veel hogere testscore, van de matige evenals de gemiddelde leerlingen 14%. Dit zijn de leerlingen die duidelijk onderpresteren.
- de gehanteerde procedure van het inschatten in vijf groepen verfijnd moet worden om het schatten nauwkeuriger te maken
- leerkrachten vooral rekening houden met de Cito-scores en nog altijd niet met de capaciteiten van de leerlingen zoals gemeten met de NSCCT
- de ontwikkelde aanpak bij gesignaleerde achterstanden voor een deel is geïmplementeerd en verder uitgebreid kan worden.

Dit onderzoek is uitgevoerd door het Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs. Het onderzoek is gefinancierd uit het budget dat het ministerie van OCW jaarlijks aan het LPC beschikbaar stelt voor de financiering van het Kortlopende Onderwijsonderzoek op verzoek van het onderwijsveld. Het verzoek voor het onderzoek is ingediend door de directie van Accrete een vereniging van 17 scholen voor basisonderwijs in de Kop van Overijssel.

rijksuniversiteit
groningen